© 1996 Forfatterne og Center for Sprog og Interkulturelle Studier

Interkulturel kompetence
- bidrag fra et forskningsseminar

Sprog og Kulturmøde • 16 • 1996

ISBN 87-7307-521-3
ISSN 0908-777x

Denne publikation er udgivet med støtte
fra Statens Humanistiske Forskningsråd

Center for Sprog og Internationale Studier
Aalborg Universitet
Kroghstræde 3
9220 Aalborg Øst
Tlf. 9815 8522

Distribution:
Aalborg Universitetsforlag
Badehusvej 16
9000 Aalborg
Tlf. 9813 0915 • Telefax 9813 4915

Layout: Bente Vestergaard
Tryk: Schølin Grafisk ApS, Aalborg

Indholdsfortegnelse

	Side
Forord	5
Danskernes særpræg *Peter Gundelach, Københavns Universitet*	9
Interkulturel kompetence i fremmedsprogsundervisningen Om danske universitetsstuderendes erfaringer fra mødet med arabisk kultur *Helle Lykke Nielsen, Odense Universitet*	25
Interkulturel kompetenceudvikling i et kulturpsykologisk perspektiv *John Kuada, Aalborg Universitet*	49
Interkulturelle læreprocesser ved internationale virksomhedsopkøb *Martine Cardel Gertsen og Anne-Marie Søderberg, Handelshøjskolen i København*	73
Efterord	95
Bilag: Program for Forskningsseminaret	101

Forord

I slutningen af oktober 1995 blev der afholdt et 1-dags forskningsseminar om *Interkulturel kompetence* på Aalborg Universitet. Seminaret var arrangeret af en gruppe forskere med tilknytning til Aalborg Universitets 3 fakulteter, nemlig det Humanistiske, det Samfundsvidenskabelige og det Teknisk/naturvidenskabelige fakultet, og seminaret var således i sig selv et eksempel på interkulturelt samarbejde, idet der på en række områder er ret så forskellig forsknings- og undervisningskultur inden for disse tre fakultets-områder.

De ca. 70 seminardeltagere repræsenterede da også en lang række forskellige danske forsknings- og uddannelsesinstitutioner med fælles interesse for og erfaring i interkulturelle forhold, ligesom de 6 oplægsholdere kom fra forskellige forskningsinstitutioner.

I nærværende artikelsamling præsenterer 5 af de 6 oplægsholdere deres seminarbidrag i fire lettere reviderede artikler, idet den sjette, professor Dominique Bouchet fra Odense Universitet ikke har haft mulighed for at færdiggøre sit bidrag om *Samspillet og mellemmand - interkulturalitet som kompetence* til artikelform.

Tilegnelse af interkulturel kompetence kan generelt næppe finde sted uden kendskab til egne kulturelle særpræg, idet enhver „fremmed" kultur nødvendigvis må opleves gennem egne „kulturelle briller". I den indledende artikel sættes derfor fokus på netop dette „at være dansk".

Med udgangspunkt i den mangeårige britiske ambassadør i Danmark, Sir James Mellon's karakteristik af danskerne som værende medlemmer af en „stamme" i modsætning til en nation (i Mellon's betydning), tegner *Peter Gundelach*, professor ved Institut for Sociologi ved Københavns Universitet, et billede af danskerne og danskheden i artiklen: *Danskernes særpræg.* Artiklen bygger på en række danske forskningsresultater fra de senere år, men trækker især på Gundelach og Riis's *Danskernes værdier* fra

1992. Gennem en sammenligning af den måde, hvorpå centrale begreber som: tillid - tilfredshed - identitet - sprog - autoritet - moral - frihed og solidaritet manifesterer sig hos danskerne i forhold til hos andre europæiske folkeslag, fremdrager Gundelach nogle karakteristiske særpræg ved danskheden, samt giver et bud på, hvorfor de forskellige EF/EU-afstemninger i Danmark kom til at forløbe, som de nu engang gjorde.

De efterfølgende 2 artikler omhandler forskellige problemstillinger i forbindelse med dette at tilegne sig kompetence i at omgås mennesker fra andre kulturer gennem egne kulturelle briller - eller måske snarere på trods af disse briller. Helle Lykke Nielsen i forbindelse med fremmedsprogsundervisning og John Kuada med udgangspunkt i de mange forskellige træningsprogrammer, som udbydes i disse år.

Med udgangspunkt i erfaringer opnået af en årgang cand.negot.-studerende i forbindelse med deres 1-års studieophold i et arabisktalende land, diskuterer *Helle Lykke Nielsen,* lektor ved Center for Mellemøststudier på Odense Universitet således i artiklen: *Interkulturel kompetence i fremmedsprogsundervisningen - om danske universitetsstuderendes erfaringer fra mødet med arabisk kultur* forholdet mellem faglitteraturens definition af begrebet „interkulturel kompetence" og de hverdagserfaringer, som de interviewede studerende har gjort i et konkret dansk/arabisk (islamisk) kulturmøde. Helle Lykke Nielsen når i artiklen frem til, at en mere pragmatisk tilgang til begrebet „interkulturel kompetence" er nødvendig, for også at kunne tage højde for kulturmøder, hvor der er stor forskel mellem egen kultur og de fremmedes. Dette kan ifølge Helle Lykke Nielsen ske ved at tage udgangspunkt i lørnernes oplevelse af den konfliktfyldte virkelighed i forbindelse med kulturmøder og at bibringe dem forståelse for, at en instrumentel tilgang til den fremmede kultur (i modsætning til den i dag i faglitteraturen fremhævede integrative tilgang) *også* er acceptabel - både i adfærd og i den enkeltes motivation for at beskæftige sig med fremmede sprog og kulturer.

Den internationale leders problemer i det interkulturelle samarbejde er emnet for *John Kuada's* artikel: *Interkulturel kompetenceudvikling i et kulturpsykologisk perspektiv.* John Kuada, lektor, i cand.merc.-miljøet i International Virksomhedsøkonomi på Aalborg Universitet, sætter indledningsvis spørgsmålstegn ved almengyldigheden af tre generelt accepterede antagelser, nemlig 1) at „kultur" betragtes som en hindring, 2) at omfanget af interkulturel kompetence (alt andet lige) afgør jobeffektiviteten, samt 3) at interkulturel kompetence anses for at være en bestemt færdighed. Forfatteren argumenterer for, at en interkulturel kompetenceudvikling må be-

tragtes som en mere kompleks proces end den, de populære træningsprogrammer sædvanligvis giver udtryk for, og fremfører i denne forbindelse tre hovedtyper af faktorer, som indvirker på denne komplekse udviklingsproces, nemlig: a) den samfundsmæssige indflydelse, b) den jobrelaterede påvirkning samt c) de individuelle karaktertræk. På basis heraf afsluttes artiklen med en diskussion af dette ræsonnements betydning for den internationale personalepolitik, for uddannelse inden for interkulturel kompetence samt for den videre forskning inden for disse områder.

I den afsluttende artikel sættes der fokus på organisationsniveauet, idet emnet her er interkulturelle problemer opstået i forbindelse med opkøb af udenlandske virksomheder.

Et øget antal udenlandske virksomhedsopkøb har således affødt en forskningsmæssig interesse for integrationsprocessen mellem opkøbende udenlandske og opkøbte indenlandske virksomheder. Artiklen: *Interkulturelle læreprocesser ved internationale virksomhedsopkøb* er skrevet af lektorerne *Martine Cardel Gertsen* og *Anne-Maria Søderberg*, begge ansat på Institut for Interkulturel Kommunikation og Ledelse på Handelshøjskolen i København, hvor de er tilknyttet SPRØK-uddannelsen. I artiklen sætter de fokus på kulturforskelle og kommunikationsproblemer som udgangspunkt for at kunne forstå, forklare og bearbejde de problemer, som ofte opstår i en integrationsproces efter et udenlandsk opkøb af danske virksomheder. Der argumenteres for, at der bør ske en kompetenceudvikling i virksomhederne i forbindelse med integrationsprocessen efter opkøbet med henblik på at opbygge medarbejdernes interkulturelle kompetence - i artiklen eksemplificeret ved ledergruppen. Forfatterne foreslår - som en mulig fremgangsmåde - et erfaringsbaseret kursusforløb på virksomheden løbende over 1-1½ år med ledernes egne flertydige og konfliktfyldte oplevelser i forbindelse virksomhedsopkøbet som afsæt for en interkulturel læreproces.

Med den øgede internationalisering inden for stort set alle sektorer af det moderne samfund bliver dette at kunne kommunikere og samarbejde med mennesker fra andre kulturer, en stadig større nødvendighed. Det gælder ikke mindst inden for de sektorer, som de længerevarende uddannelser sigter mod i deres uddannelelsesplanlægning. Tilegnelsen af interkulturel kompetence må derfor i stadig større grad inddrages i disse uddannelser, og behovet for yderligere forskning i forståelse af begrebet „interkulturel kompetence" og i hvordan en sådan interkulturel kompetence kan tilegnes, kan da ej heller siddes overhørig. Det i oktober afholdte seminar om interkulturel kompetence på Aalborg Universitet vil bliver efterfulgt af nye

seminarer og nye konferencer, og nye forskningsbidrag vil blive publiceret og læst, men indtil da, vil ovenstående 4 artikler uden tvivl virke både inspirerende og udfordrende for den videre forskning og dens udøvere.

Hans Gullestrup og Annette Lorentsen (red)
Aalborg Universitet, August 1996

Peter Gundelach

Danskernes særpræg[1]

I den intense debat om EF-unionen siden foråret 1992 er det blevet hævdet, at danskerne føler sig mere som skandinaver end som europæere. Dette forhold, kombineret med frygten for at overnationale organer skal bestemme over Danmark, er blevet fremhævet som væsentlige forklaringer på, at godt halvdelen af befolkningen stemte nej den 2. juni 1992.

Danskernes skepsis over for EF har da også været stigende i takt med, at det blev klart, at der er tale om et politisk og ikke kun et økonomisk samarbejde. Det kan ses af andelen af ja-stemmer ved de tre folkeafstemninger om EF. I 1972 stemte 63% ja, i 1986 var det 56% og i 1992 49%. Danskernes modvilje mod EF's politiske elementer dokumenteres i en omfattende analyse af folkeafstemningen i 1992 (Siune, Svensson og Tonsgaard 1992).

Denne artikel går videre i karakteristikken af dansk kultur og danske værdier med henblik på at vurdere, på hvilke områder danskerne adskiller sig fra de øvrige europæiske landes befolkninger. I analysen vil det blive påvist, at danskernes værdier på en række områder ligger tættere på de øvrige skandinaviske befolkningers værdier end på de værdier, som præger de øvrige EF-landes befolkninger.

Danskheden i relief

Kultur ses tydeligst i kontrast. Man skal helst komme til en kultur udefra for at se dens særegenhed. Et af de seneste karakteristikker af danskheden kommer fra Sir James Mellon (1992). Mellon kender Danmark godt. Han har i alt boet i Danmark i syv år, heraf fra 1983 til 1986 som britisk ambassadør i København. Dette giver ham en god baggrund for at udtale sig om danskerne, ikke mindst fordi han som udlænding kan holde en distance, som vi indfødte ikke kan.

Mellon karakteriserer Danmark som en *stamme* i modsætning til en nation. En nation er for Mellon en syntese af forskelligartede elementer. Danskerne er tværtimod kendetegnet ved deres ensartethed. Vi er et af de mest homogene folk i verden. Stammen er desuden karakteriseret ved skarpe

grænser. Enten er man dansk, eller også er man det ikke. Især er danskerne dog præget af ensartethed: „Danskerne hader forskellighed. Ingen må afvige fra flokkens norm" (Mellon 1992, p. 9). Stammens væsentligste kendetegn er sproget, og danskerne er altid på vagt over for dem, der ikke kan tale dansk uden accent. I det politiske liv stræber danskerne efter konsensus. Der må ikke være for store uenigheder, og man skal altid kunne snakke sig til rette om et kompromis.

Disse synspunkter er kun et beskedent udvalg fra Mellons meget skarpe og klartseende analyse af Danmark og ikke mindst af de danske institutioner. Denne artikel vil tage afsæt i Mellons hypotese om, at danskerne er en stamme.[1] Det må dog bemærkes, at hans sprogbrug ikke svarer til den gængse i samfundsvidenskaberne. Siden Weber har nation været forstået som et kulturelt fællesskab, medens stat betegner et juridisk fællesskab. Ud fra denne sprogbrug er Danmarks særpræg det, at vi er et af de få lande, hvor der er næsten fuldstændig overlapning mellem nationen og staten. Set i dette perspektiv drejer analysen sig om at fastlægge konsekvenserne af dette sammenfald. Mellons hypotese er da, at dette giver anledning til blandt andet følgende kendetegn:

1) Høj grad af tillid til andre danskere, men lav til ikke-danskere
2) høj grad af tilfredshed med at være dansk:
3) stammen frygter for sin identitet, når den trues; og
4) sproget er et afgørende element i grænsedragningen.

Den første del af denne artikel vil vise, at disse fire kendetegn er til stede blandt danskerne. På baggrund heraf vil anden halvdel dreje sig om en indkredsning af nogle af danskernes yderligere kendetegn. Der vil her blive fokuseret på forhold, der i særlig grad har betydning for danskernes vurdering af andre folk.[2]

Danskerne som en stamme

Selv om Mellons sprogbrug som nævnt ikke svarer til den samfundsvidenskabelige, kan hans opfattelse af en stamme let drejes i en mere traditionel samfundsvidenskabelig retning hentet fra smågruppeforskningen. En lille homogen gruppe vil nemlig ofte afgrænse sig skarpt over for omverdenen. Man vil definere en indgruppe og have stærke følelsesmæssige relationer inden for denne. Deltagerne vil være godt tilfredse med at være med i gruppen, men skeptiske over for personer udenfor. Som det ses, minder denne

småguppeteori meget om Mellons stammebegreb, og denne forståelse er grundlaget for den følgende diskussion af danskernes identitetsfølelse.

Tillid

Opfattelsen af andre mennesker er et af grundtrækkene ved en kultur. Man kan opleve større eller mindre grad af tillid i de sociale relationer og større eller mindre grad af tillid til andre i nationen som helhed. Værdiundersøgelsen (se note 2) giver mulighed for at analysere begge dele, og resultatet viser en ret høj grad af ensartethed. I toppen blandt de folk, der har tillid til sine egne, ligger Danmark og de øvrige skandinaviske lande. Lavest på denne inddeling efter tillid ligger franskmænd og italienere.[8]

Den anden side af tilliden til sine egne er mistilliden til de andre, de fremmede. I en stamme er grænserne klare, og på samme måde som stammemedlemmerne opfattes med sympati, opfattes personer uden for stammen og navnlig de, der vil bestemme, med antipati. I figur 1 kan man tydeligt se en negativ sammenhæng mellem tillid til egen nation og tillid til EF.

Figur 1. Tillid til eget folk og EF i Europa, 1990 %

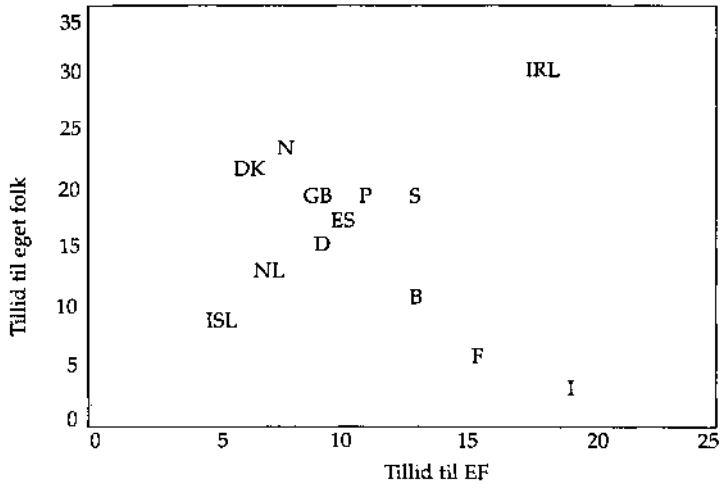

Figuren viser andelen, der siger „meget høj tillid".

Holdningen til EF er her valgt som indikator på grund af dette spørgsmåls særlige aktualitet. En tilsvarende analyse af tilliden til NATO giver imid-

lertid stort set identiske resultater. Dette bekræfter, at folk, der har stor tillid til deres egne landsmænd, er skeptiske over for overnationale systemer. Det fremgår af figuren, at de europæiske befolkninger grupperer sig omkring en linje, der viser, at jo mere tillid man har til ens egne landsmænd, desto mindre har man det til EF. Nordmænd, danskere, svenskere, briter og overraskende nok også portugisere har det mest tydelige stammepræg. Her finder man den klassiske indgruppe-udgruppe mentalitet. Som det fremgår af figuren minder ikke EF-medlemmerne Norge og Sverige meget om Danmark og Storbritannien, som er de mest tøvende medlemslande. Dette er naturligvis ikke overraskende, men viser, at man med Sveriges indtræden i EF (nu EU), kan forvente en klar vækst af tøvende europæere inden for Fællesskabet.

To lande, Island og Irland, skiller sig ud fra den almindelige tendens. Der er her tale om små lande i Europas periferi, hvis kultur på hver sin måde på mange områder adskiller sig fra de øvrige europæeres. Ser vi bort fra disse to undtagelser, er resultatet imidlertid klart. Danskernes fællesskabsfølelse og tillid til andre karakteriseres ved det klassiske mønster fra gruppedynamikken: Høj grad af sammenhold indadtil og høj grad af skepsis udadtil.

Tilfredshed

En anden konsekvens af en ind-gruppefølelse er høj tilfredshed med gruppemedlemskabet. Dette kan - i denne sammenhæng - oversættes med en høj grad af tilfredshed med livet som helhed, et spørgsmål, der siden 1973 er blevet undersøgt løbende i EF-landene i de såkaldte Eurobarometer-undersøgelser.

Danskerne har altid og helt konsistent ligget i top på dette spørgsmål. Danskerne er de mest tilfredse blandt EF-borgerne, og tilfredsheden har endog været stigende i løbet af de sidste 20 år. Der kan være flere forklaringer herpå. Danskerne kan for det første med rette hævde, at de lever i et af verdens mest fredelige og velfungerende samfund. I de - måske nok noget besynderlige - verdensomspændende indekseringer af livskvalitet (Esters 1984) ligger Danmark som et af de højest placerede lande og har gjort det gennem flere årtier.

En anden mulighed er, at danskernes forventninger til tilværelsen er lavere end andre folks. „Ved jorden at blive det tjener os bedst" siger Grundtvig, og Kaalund istemmer med „På det jævne". Hvis dette er udtryk for en fundamental dansk holdning, forventer danskerne sig ikke så forfærdeligt